

УДК 613:378.4(477.54)

В.О. Коробчанський, М.П. Воронцов, В.В. Мінухін
Харківський національний медичний університет

КАФЕДРА ГІГІЄНИ ТА ЕКОЛОГІЇ № 1 ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ, ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ І ПЕДАГОГІЧНОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ (ДО 140-РІЧЧЯ З ДНЯ ЗАСНУВАННЯ)

Діяльність кафедри гігієни та екології № 1 Харківського національного медичного університету в історичній послідовності охарактеризована в даній статті. Показана її роль у розвитку наукової та педагогічної школи України у зв'язку зі 140-річчям від дня заснування.

Ключові слова: *медичний університет, кафедра гігієни та екології, навчальний процес, завідувач кафедри.*

Кафедра загальної гігієни в Харківському університеті була заснована на медичному факультеті 1 лютого 1873 р. і в історичному аспекті є однією з найстаріших. Засновником і першим завідувачем кафедри був професор Аркадій Іванович Якобій. Утворення кафедри відображає особливості історичного періоду, а також її роль у формуванні наукової і педагогічної школи [1].

Як відомо, у період 60–80-х років XIX ст. у суспільстві спостерігався значно підвищений інтерес до природознавства і медицини. Саме тоді були засновані перші гігієнічні кафедри у різних університетах, зокрема в Петербурзі (1871 р.), Москві (1882 р.), Києві та Казані (1871 р.), Харкові (1873 р.) [2].

До утворення самостійної кафедри питання гігієни як предмета викладання на медичному факультеті висвітлювались у численних актових промовах провідних вчених Харківського університету. У 1806 р. професор хірургії П. М. Шумлянський виступив з актовою промовою «Про фізичні способи життя», в якій висвітлював питання гігієни та її значення для збереження здоров'я. У 1811 р. професор фізики А. Стойкович присвятив актову промову чітко гігієнічній темі «Про причини, які роблять повітря неспроможним для дихання та засобах, що запобігають його пошкодженню». У 1818 р. хірург професор Л. О. Ваннотті в актовій промові «Про ймовірне вилі-

ковування майже усіх захворювань» підкреслював, що «благородне мистецтво гігієни» надає можливість попереджати передчасне вимирання людей. У 1825 р. професор акушерства О.П. Богородський присвятив актову промову темі «Про фізичний розвиток новонароджених», яка також значною мірою мала виключно гігієнічну спрямованість.

У 1806 р. почалось регулярне викладання окремого курсу гігієни на медичному факультеті Харківського університету. До організації самостійної кафедри гігієни дисципліну викладали на інших кафедрах.

На кафедрі анатомії (1806–1837 рр.)
У 1806–1812 рр. професор Авраам Якович Калькау читав студентам курс дієтики латинською мовою, в якому широко висвітлювались питання гігієнічного характеру стосовно раціонального харчування як фактора здоров'я людини. У 1806–1810 рр. хірург професор Людвіг Осипович Ваннотті викладав курс медичної поліції разом із дієтикою. Як писав А. І. Якобій: «Гігієна і медична поліція зв'язані між собою як знання і його застосування, вони обіймають майже все життя народу і окремої людини». У 1812–1813 рр. курс дієтики викладав хірург професор С. Г. Шумлянський. Того ж часу, а також у 1819–1820 рр. курс медичної поліції студентам читав анатом професор Іван Дмитрович Книгін. У 1830–33 рр. викладання медич-

© В.О. Коробчанський, М.П. Воронцов, В.В. Мінухін, 2013

ної поліції як предмету гігієнічного спрямування проводив анатом професор Олександр Савич Венедиктів. У 1836–1837 рр. курс медичної поліції читав анатом Іван Федорович Леонов.

На кафедрі судової медицини (1837–1873 рр.). У 1837–1838 рр. курс медичної поліції (до 1844 р.) та гігієни разом із дієтетиною читав професор Роберт Христофорович Дабелов. У 1842–1843 рр. лекції студентам читав Іван Опанасович Свиридов (надалі цей курс він викладав також у 1853–1855 рр. та 1857–1859 рр.). У 1843–1844 рр. курс дієтики разом зі вченням про мінеральні води викладав професор Андрій Вільгельмович Линк. У 1847–1848 рр. цей курс одержав назву «Гігієна з дієтетиною». У 1854 р. і до 1872–1873 навчального року (з перервами) курс медичної поліції з гігієною і дієтетиною викладав доктор медицини Альберт Самойлович Пітра. У 1865–1867 рр. курс медичної поліції з дієтетиною викладав гістолог Никанор Адамович Хржонщевський.

У 1873 р. була організована самостійна кафедра гігієни, яку в різні часи очолювали професор А. І. Якобій (1873–1885 рр.); професор І. П. Скворцов (1885–1905 рр.); професор І. І. Кіяницін (1905–1908 рр.); професор С. В. Коршун (1908–1917 рр.); професор Я. М. Зільбер (1918–1922 рр.); професор А. А. Цветаєв (1923–1925 рр.); професор В. О. Углов (1927–1930 рр.); професор В. О. Яковенко (1930–1941 рр.); професор З. Д. Горкін (1941–1945 рр.); професор М. Л. Кошкін (1945–1965 рр.); професор М. П. Воронцов (1965–2002 рр.); професор В. О. Коробчанський – з 2002 р.

Засновник і перший завідувач кафедри А. І. Якобій (1827–1907 рр.) закінчив у 1847 р. фізико-математичний факультет Казанського університету, з 1857 р. вчився у Петербурзькій медико-хірургічній академії, потім виїхав за кордон для продовження своїх занять у Вюрцбургському університеті, де у 1860 р. за роботу «*De ammoniaco caustico in usum Chirurgiae*» одержав вченого ступеня доктора медицини [3]. Після повернення до Росії на початку своєї діяльності А. І. Якобій працював у лабораторії І. М. Сеченова, а далі присвятив свою роботу вивченню гігієнічних проблем. У 1872 р. його обрали екстраординарним професором гігієни та медичної поліції

по кафедрі загальної терапії та лікарської діагностики Харківського університету, а у 1873 році за представленням професора А. С. Пітри перевели на знов засновану самостійну кафедру гігієни і у 1875 р. підвищили у званні ординарного професора. Харківський період життя А. І. Якобія характеризується великою педагогічною, науковою та активною громадською діяльністю, під його керівництвом на кафедрі гігієни розгорнулася велика педагогічна і наукова робота. В лабораторії кафедри проводилися дослідження з вивчення окисності води, визначення вуглекислоти в підґрунті, якості хліба Харківського регіону. Після призначення у 1873 р. на посаду завідувача кафедри гігієни А. І. Якобій здійснив низку невідкладних заходів щодо організації не тільки теоретичного, але і практичного викладання гігієни. Лише у 1877 р. кафедра одержала окреме приміщення для лабораторії та кабінету в складі двох кімнат. Саме з цього року розпочалися систематичні практичні заняття, котрі розподілялись на загальні, обов'язкові для усіх студентів, і спеціальні заняття для бажаних [4,5]. Викладання гігієни здійснювалося на 3-му курсі: лекцій – 3 год на тиждень, практичні заняття – до 6 год на тиждень. Загальні заняття мали за мету ознайомлення студентів із технікою головних і найбільш простих методів санітарних досліджень, необхідних у повсякденній практичній роботі лікаря. Лекції, які А. І. Якобій читав студентам Харківського університету, він назвав «Курсом суспільної гігієни». Наведений нижче перелік та зміст курсу його лекцій переконливо свідчить про широке коло науково-педагогічних та лікарських питань, котрим А. І. Якобій приділяв значну увагу:

1. Смітні залиши та їх видалення.
2. Історія розвитку санітарних закладів.
3. Грунт.
4. Клімат.
5. Вентиляція.
6. Штучний клімат, житло.
7. Харчування.
8. Голодування.
9. Водопостачання.
10. Біологія населення.
11. Місця ув'язнення.
12. Захворювання від зіпсованого повітря.
13. Школа.
14. Навчання.

15. Дезінфекція.
16. Будування шпиталю.
17. Епідемії.
18. Статева діяльність.

Усі вони читалися на високому для того часу науковому рівні. Завдяки цілеспрямованій діяльності А. І. Якобія курс гігієни в Харківському університеті сформувався як самостійний предмет викладання, науки та лікарської діяльності. В сфері наукових інтересів А. І. Якобія були питання епідеміології дифтерії, дослідження малярії та її вплив на здоров'я населення Сумського повіту, причини вимирання іноземних племен Півночі, Південного Кавказу, профілактичні заходи проти поширення сифілісу. Глибоко знаковий характер має його висловлювання: «...убежден, что гигиене, как учению о наружном здравии и счастья, предстоит играть высокую, решающую роль в деле народного и государственного развития... Поскольку она относится к области медицины, ее законы применимы на деле и вдобавок обязательны для общества» (1865).

Професор І.П. Скворцов (1847–1921 рр.) очолював кафедру гігієни з 1885 по 1905 рік. У цей період І.П. Скворцов утворює гігієнічну лабораторію, яка використовувалась для навчальних цілей, а також для здійснення наукових досліджень студентів, викладачів, дисертантів. Під керівництвом І.П. Скворцова викладання гігієни відрізнялось чіткою соціальною спрямованістю, що цілком відповідало особливостям розвитку гігієнічної науки того часу. В різні роки І.П. Скворцов також читав лекції з зоогігієни у Харківському ветеринарному інституті та професійну гігієну у Харківському технологічному інституті. Широта та різнобічність наукових, педагогічних та громадських інтересів І.П. Скворцова наочно відображені в його публікаціях, які охоплюють близько 150 друкованих робіт з питань гігієни, епідеміології, біології, анатомії, фізіології, педагогіки, організації медико-санітарної справи, курортології, благоустрою місць та ін. Під час роботи на кафедрі видав підручники з гігієни для лікарів та студентів. З урахуванням досвіду російсько-турецької війни І. П. Скворцов написав посібник «Краткий курс военно-полевой гигиены для военных врачей», а його праця «Общепонятная гигиена» у 1879 р. визначена великою Пет-

ровською премією. За твір «Общедоступная гигиена для военных» (1881) автор одержав перстень із кабінету його Величності Олександра II. Для практичних занять студентів був виданий підручник «Планы и способы санитарных исследований» (курс практической гигиены) (1889), а також «Военно-полевая гигиена» (1904). Серед численних праць І. П. Скворцова головне місце посів підручник «Основы гигиологии и гигиены» (1900), у якому він розрізнив гігієнологію – науку, яка вивчає «природні умови існування» (зовнішнє середовище), і гігієну, яка вивчає життя людини в штучно створених умовах, тобто середовище, яке створюється безпосередньо людиною і суспільством [6–8].

З 1905 по 1908 р. кафедру гігієни очолював професор І.І. Кіяніцин, який до того часу був приват-доцентом Київського університету і водночас завідувачем лабораторії при Київському військовому шпиталі.

Професор С.В. Коршун (1868–1938) очолював кафедру протягом 1908–1917 рр. У 1893 р. він закінчив медичний факультет Харківського університету зі званням лікаря і у 1900 р. був призначений лаборантом при кафедрі гігієни, яку тоді очолював професор І.П. Скворцов. У 1903 р. С.В. Коршун захистив дисертацію на ступінь доктора медицини на тему «О биохимической связи между токсинами и ферментами», а у 1904 р. його затвердили у званні приват-доцента кафедри гігієни. За своєю спеціальністю С.В. Коршун був мікробіологом і усі роки роботи присвятив цієї науці, працюючи водночас на кафедрі гігієни, а також у бактеріологічному інституті Харкова.

Професор Я.М. Зільбер (1878–1941) був завідувачем кафедри з 1918 по 1922 р. Багато років Я.М. Зільбер керував лабораторією міської санітарної станції.

Професор А.А. Цветаєв (1872–1937) був завідувачем кафедри гігієни у 1922–1925 рр. В основному його діяльність була присвячена питанням соціальної гігієни та організації охорони здоров'я. Він опублікував більше 60 робіт з різних проблем гігієни, зокрема проблем водопостачання, очищення населених місць та санітарної статистики.

Значний внесок у розвиток навчально-методичної та науково-дослідної роботи кафедри гігієни пов'язаний із діяльністю профе-

сора В.О. Углова (1874–1942), який очолював кафедру з 1927 по 1930 р. Поряд із цим В.О. Углов був одночасно завідувачем санітарно-гігієнічним відділом санітарно-бактеріологічного інституту ім. І.І. Мечникова. Багато уваги він приділяв удосконаленню педагогічної і наукової діяльності кафедри і постійно поєднував власну педагогічну роботу з широкою практичною діяльністю. Усі великі санітарні заходи в Україні в роки перебування В.О. Углова в Харкові проводились за його активною участю. Водночас він виконував також значний обсяг громадської діяльності. Наукова діяльність В.О. Углова охоплювала широке коло гігієнічної науки та практики. Він опублікував більше 100 наукових праць. Об'єм і зміст лекційного курсу гігієни на кафедрі набув необхідного поширення; в лекціях висвітлювалось багато нових актуальних проблем гігієнічної науки та практики, які безпосередньо мали відношення до лікарської діяльності й потреб практичної медицини. З принципово нових позицій викладались такі питання, як планування місць, житлового будівництва, гігієни харчування та ін. Окрім основної діяльності завідувача кафедри гігієни в Харківському медичному інституті, В.О. Углов проводив значну громадську роботу. Він був членом ученої ради народного комісаріату охорони здоров'я Української республіки, членом Харківської міської ради депутатів трудящих, членом редакційної колегії журналу «Профілактична медицина», членом Президії Всеукраїнського товариства з раціоналізації харчування, консультантом «Бюро по організації очищення стічних вод хімічних заводів Донбасу» при Вищій Раді Народного господарства України та ін.

З 1930 по 1941 р. завідувачем кафедри гігієни був В.О. Яковенко (1890–1974), учень і багаторічний співробітник Г.В. Хлопіна. Він продовжував цілеспрямовану роботу зі вдосконалення викладання гігієни на кафедрі та розвитку наукових досліджень. Одночасно з роботою на кафедрі у 1930–1941 рр. В.О. Яковенко активно працював також в Українському інституті комунальної гігієни, Українському інституті експериментальної медицини та Українському науково-дослідному хімічному інституті. Його наукова діяльність стосувалася головним чином питань гігієни атмосфер-

ного повітря і води. У різні роки своєї педагогічної і наукової діяльності В.О. Яковенко був членом правління Харківського медичного товариства, членом Вченої Ради при Наркомздраві України, членом редакційної колегії журналу «Профілактична медицина». Розвиток санітарної організації в державі у ті роки об'єктивно сприяв поглибленню та поширенню кола питань, які все більш систематично висвітлювались у курсі гігієни в процесі підготовки лікарів, зокрема на санітарно-гігієнічному факультеті.

Гігієна як наука та галузь практичної лікарської діяльності почала диференціюватися, що закономірно відбилося на подальшій організації навчального процесу та науководослідної роботи. Великий досвід науководослідницької і педагогічної роботи, висококваліфікований кадровий склад першої кафедри гігієни у Харківському медичному інституті став важливою базою для подальшого розвитку гігієнічної науки і викладання дисципліни на основі диференціації науки, що відбувалася, і необхідності вузької спеціалізації підготовки лікаря для санітарно-епідеміологічної служби.

З урахуванням цих обставин протягом 1923–1933 років у Харківському медичному інституті на базі кафедри гігієни були складені самостійні профільні кафедри: 1923 рік – перша в СРСР кафедра гігієни праці (очолював Е.М. Каган); 1923 рік – перша в Україні кафедра соціальної гігієни та охорони здоров'я (очолював М.Г. Гуревич); 1930 рік – кафедра епідеміології (очолював М.Н. Соловйов); 1930 рік – гігієни дітей та підлітків (очолював С.Е. Екель) і 1933 рік – кафедра гігієни харчування (очолював М.З. Лук'яновія); 1933 рік – кафедра комунальної гігієни (очолював А.М. Марзєєв).

У період Великої Вітчизняної війни кафедрою загальної гігієни завідував професор З.Д. Горкін (1897–1970). До війни і після неї він був завідувачем кафедри гігієни праці в Харківському медичному інституті.

Тривалий період існування кафедри гігієни пов'язаний з ім'ям професора М.Л. Кошкіна (1896–1965). У 1924 р. він закінчив Харківський медичний інститут, після чого працював асистентом у Харківському санітарно-бактеріологічному інституті під керівництвом професора С.І. Златогорова, а далі професора

В.О. Углова. З 1932 р. М.Л. Кошкін перебував на посаді старшого наукового співробітника, а пізніше завідував відділом гігієни житла Українського інституту комунальної гігієни, який тоді очолював О.М. Марзєєв. Протягом 20 років М.Л. Кошкіна і О.М. Марзєєва об'єднувала не тільки сумісна наукова діяльність, але й особиста дружба. У період Великої Вітчизняної війни професор М.Л. Кошкін очолював Новосибірський санітарно-бактеріологічний інститут, багато уваги приділяв пошуку нових дезінфекційних препаратів. У результаті було запропоновано новий дезінфекційний засіб, що мало велике значення у воєнний час. Водночас із цим вивчались також питання гігієни харчування. У 1945 р. професора М.Л. Кошкіна обрали на кафедру загальної гігієни Харківського медичного інституту, якою він завідував у 1945–1965 рр. [9]. У науковій і педагогічній діяльності він продовжував розвивати традиції, що були закладені професором В.О. Угловим та професором В.О. Яковенком. Під керівництвом професора М.Л. Кошкіна лекції і практичні заняття з гігієни були суттєво поглиблені відповідно до зростаючих вимог медичної освіти і практичних завдань охорони здоров'я. Викладання на кафедрі в цей період проводилось з урахуванням спеціалізації: у вигляді пропедевтичного курсу загальної гігієни на санітарно-гігієнічному факультеті протягом V–VI семестрів та курсу гігієни на лікувальному і педіатричному факультетах протягом VI–VII семестрів.

З 1960 р. на кафедрі розпочалось викладання нової навчальної дисципліни – радіаційної гігієни на санітарно-гігієнічному факультеті.

Свою багаторічну і плідотворну наукову діяльність професор М.Л. Кошкін присвятив рішенням актуальних гігієнічних питань: а) проблемі очищення і знезараження питної води; б) вивченню механізму біологічної дії та гігієнічного використання ультрафіолетового випромінювання за результатами яких опубліковано більше 100 наукових праць. Як вчений, М.Л. Кошкін неодноразово звертався до глобальних проблем сучасної гігієни, її ролі в розв'язанні низки відповідних задач, що знайшло своє відображення в таких роботах, як «Об участі гігієністів в роботі по зниженню та ліквідації інфекційних захворювань» (1962). У наведеній роботі він розвиває важ-

ливі положення медико-екологічного та валеологічного підходу гігієністів до профілактики інфекційних захворювань. Програмний характер мала робота «Гігієна та біологія» (1963), в якій визначається, що саме біологія є тією наукою, на базі якої розвивається сучасна гігієна. «Гігієнічна наука має стати на шлях широкого застосування біології та використання усіх засобів, які вона має» – писав М.Л. Кошкін в цій статті.

У період 1965–2002 рр. кафедру загальної гігієни очолював учень і найближчий співробітник професора М.Л. Кошкіна – заслужений діяч науки і техніки України, академік Української екологічної академії наук, професор М.П. Воронцов [10, 11, 12]. Під керівництвом професора М.П. Воронцова продовжувала розвиватись існуюча на базі кафедри наукова та педагогічна школа гігієністів України, традиції якої були закладені А.І. Якобієм, І.П. Скворцовим, В.О. Угловим, В.О. Яковенком, М.Л. Кошкіним. Важливе місце в науковій діяльності професора М.П. Воронцова та його найближчих співробітників (А.А. Мусульбас, М.В. Кривоносова, В.О. Коробчанського, І.О. Дяченко, В.В. Михєєва, І.О. Васильченко) зайняли актуальні проблеми гігієнічної науки і практики. Зокрема вивчено біомеханізм впливу ультрафіолетового випромінювання (УФВ) різного спектрального складу як профілактичного і оздоровчого фактора. Розроблено і науково обґрунтовано оригінальний метод практичного гігієнічного застосування УФ опромінення як адаптогенного фактора і засобу підвищення працездатності і реабілітації школярів, які перенесли гострі респіраторні захворювання. Вивчено біомеханізм роздільної та сполученої дії на організм ультрафіолетового, інфрачервоного випромінювань та низки пестицидів, детергентів, полімерних матеріалів. Виявлено особливості їх впливу на імунологічні процеси та репродуктивну функцію організму. Встановлено особливості психофізіологічної та професійної адаптації підлітків та молодих робітників, які опановують різноманітні професії, розроблено критерії професійної придатності до ряду масових професій, а також фізіолого-гігієнічні рекомендації з управління процесу професійної адаптації підлітків – учнів ПТУ.

Певні результати наукових спостережень узагальнені в монографіях: Н.Е. Бачериков,

М.П. Воронцов, Э.И. Добромиль «Психогигиена умственного труда учащейся молодежи» (1988); Н.Е. Бачериков, М.П. Воронцов, Э.И. Добромиль; «Эмоциональный стресс в этиологии и патогенезе психических и психосоматических заболеваний» (1995). З проблем, які вивчалися на кафедрі під керівництвом професора М.П. Воронцова була виконана низка докторських та кандидатських дисертацій.

Виконання програми наукових досліджень на кафедрі загальної гігієни протягом усього періоду її існування завжди мало конкретний вихід у практику охорони здоров'я. Значна увага при цьому приділялась цілеспрямованій допомозі підприємствам, навчальним закладам тощо. Протягом багатьох років співробітники кафедри проводили сумісну роботу разом з санітарно-епідеміологічною службою м. Харкова і області з питань агестації робочих місць та санітарної паспортизації різних виробництв. Здійснювалось гігієнічне вивчення умов праці й захворюваність із тимчасовою втратою працездатності робітників цих виробництв. На базі одержаних результатів розроблялись комплексні рекомендації щодо поліпшення умов праці та профілактики захворюваності серед працюючих. Така діяльність кафедри науково-практичної спрямованості охоплювала 54 різних виробничих об'єктів м. Харкова і області. Аналогічна робота здійснювалась також на базі багатьох шкіл, професійно-технічних училищ, технікумів. Важливою формою впровадження результатів наукових досліджень співробітниками кафедри загальної гігієни є розробка науково-гігієнічних рекомендацій та інформаційних листів.

З 2002 р. кафедру загальної гігієни очолює доктор медичних наук, професор, академік Української екологічної академії наук Коробчанський В.О. [10, 11, 12]. У 1982 р. він з відзнакою закінчив Харківський медичний інститут і рішенням Вченої ради був направлений на наукову роботу. Трудову діяльність почав на кафедрі загальної гігієни під керівництвом професора М.П. Воронцова, де в подальшому пройшов усі етапи педагогічного зростання викладача і науковця – від асистента до завідувача кафедри загальної гігієни та екології № 1. Послідовно отримувач вчені звання: старшого наукового співро-

бітника (1994 р.), доцента (2001 р.), професора та академіка УЕАН (2002 р.). У період з 1993 до 2002 р. очолював Центральну науководослідну лабораторію Харківського державного медичного університету. З 2011 р. він обіймає посаду директора НДІ гігієни праці та профзахворювань Харківського національного медичного університету. Розвиваючи традиції кафедри у наукових дослідженнях В.О. Коробчанський вивчає вплив чинників навчально-виробничого середовища на організм підлітків, що освоюють професію оператора ЕОМ. Відносно учнів ПТУ розвиває принципово новий напрямок наукових досліджень гігієни дітей і підлітків – теорію системогенезу професійної діяльності. Пропонує концепцію взаємозв'язку саногенетичних механізмів формування здоров'я і управління адаптаційним процесом. Розробляє проблему гігієнічної діагностики та профілактики донозологічних станів. Формує закон адаптаційного переходу. В аспекті формування В.О. Коробчанського як науковця велике значення мав захист докторської дисертації «Гігієнічна характеристика системогенезу професійної діяльності та адаптації підлітків, які освоюють різні професії в ПТУ» (1998 р.). Результати її стали суттєвим внеском в розробку однієї з актуальних сучасних проблем – гігієни професійно-технічного навчання і визначила новий перспективний напрямок науково-гігієнічних досліджень. У галузі прикладних досліджень В.О. Коробчанський є організатором та науковим керівником Випробувального центру Державної системи сертифікації продукції (1997 р.) та міжкафедральної санітарно-гігієнічної лабораторії (2001 р.), діяльність яких спрямована на дослідження безпеки продукції та окремих чинників навколишнього середовища щодо здоров'я людини, а в методичному плані – на поєднання науки та практики держсанепіднагляду з навчальним процесом. До програмних робіт В.О. Коробчанського, які визначають подальший розвиток кафедральної науки, належать посібник «Гігієнічна психодіагностика донозологічних станів у підлітковому та юнацькому віці» (2005); монографії «Системогенез жизнедеятельности: гигиенические и экологические аспекты» (2005); «Феномен маргинальности в современном украинском обществе: методологические, социологические

и психогигиенические аспекты» (2008); методичні рекомендації «Психогігієнічна оцінка функціонального стану старшокласників при профільному навчанні» (2007), словник «Психогігієна» (2008).

У теперішній час науково-дослідна робота кафедри присвячена актуальним проблемам сучасної гігієнічної науки і здійснюється на широкій комплексній основі. Вона розвивається з урахуванням великих державних програм України «Здоров'я нації», «Діти України» і охоплює наступні перспективні наукові дослідження: 1) наукове обґрунтування створення і функціонування системи донозологічної психодіагностики, налаштованої на профілактику засобами психогігієнічної корекції формування низки аномалій особистості; 2) гігієнічну характеристику екології навчально-виробничого середовища та методичні аспекти моніторингу здоров'я учнів СПТУ, технікумів та молодих робітників підприємств Харківського регіону; 3) фізіолого-гігієнічні аспекти донозологічних станів та їх корекцію у дітей та підлітків в умовах навчальних закладів різного рівня освіти; 4) гігієно-екологічні та медико-соціальні аспекти формування саногенезу учнів при нових формах навчання.

Багато уваги приділяється удосконаленню навчально-виховного процесу щодо викладання гігієни та медичної екології, гігієни екстремальних умов та військової гігієни. Курс гігієни завжди розглядався як базова дисципліна, спрямована на формування важливих розділів лікарської освіти, зокрема її профілактичної спрямованості. Відповідно до

освітньо-професійних вимог до загальної лікарської підготовки лікар має оволодіти основними знаннями, уміннями, навичками, що дозволяють зберігати здоров'я, забезпечити первинну профілактику, діагностику, лікування захворювань, відновити здоров'я, зменшити до мінімуму непрацездатність людини. Користуючись знаннями гігієни, лікар повинен вміти оцінити здоров'я людини і рекомендувати заходи, спрямовані на його збереження і укріплення, забезпечення здорового способу життя, запобігання і зменшення впливу факторів ризику на здоров'я людини: знати гігієнічні аспекти роботи лікаря загальної практики (сімейного лікаря); використовувати основи особистої гігієни і раціонального харчування для обґрунтування рекомендацій первинної профілактики різних захворювань; проводити гігієнічну діагностику навколишнього середовища і оцінювати його вплив на здоров'я населення на стадії донозологічного стану; знати гігієнічні основи здорового способу життя, його значення в зміцненні здоров'я та первинної профілактики захворювань; знати етіопатогенетичну роль факторів навколишнього середовища в розвитку захворювань і значення гігієнічних заходів в їх профілактиці.

Таким чином, кафедра гігієни та екології № 1 ХНМУ в історичному аспекті забезпечувала всебічне удосконалення викладання гігієни як важливого розділу базової лікарської підготовки, розвиток перспективних напрямів в наукових досліджень, а також підготовку фахівців-педагогів з гігієни та медичної екології.

Список літератури

1. Булах С. М. Імена в медицині у відгомоні часу. 2012 : календар знаменних та пам'ятних дат / уклад.: С. М. Булах, Ю. Г. Віленський, Л. Є. Корнілова / Нац. наук. мед. б-ка України. – К., 2012. – 123 с.
2. Коцур Н. Становлення і розвиток вітчизняної гігієнічної науки в університетах другої половини ХІХ ст. / Н. Коцур // Переяславський літопис : зб. наук. статей. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 1. – 168 с.
3. Кошкін М. Л. Аркадій Іванович Якобій – видатний вітчизняний гігієніст / М. Л. Кошкін. – Х., 1954. – 126 с.
4. Волков В. А. Российская профессура XVIII – начала XX в. / В.А. Волков, М. В. Куликова. – СПб. : изд-во Русского Христианского гуманитарного института, 2003. – 544 с.
5. Казанский государственный медицинский университет (1804–2004 гг.): заведующие кафедрами и профессора : биографический словарь // под ред. В. Ю. Альбицкого, Н. Х. Амирова. – Казань : Магариф, 2004. – 472 с.

6. Коцур Н. І. Внесок професора І. П. Скворцова (1847–1921) у розвиток наукових основ гігієни / Н. І. Коцур // Питання сучасної науки і освіти : зб. праць дев'ятої міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (18–20 липня 2013).

7. Деларю Е. М. И. П. Скворцов как основоположник учения в гигиене о воздействии космических явлений на внешнюю среду земли и влияния их на здоровье человека / Е. М. Деларю // Гигиена и санитария. – 1967. – № 10. – С. 78–79.

8. Бажан Т. А. О гигиене и гигиенистах / Т. А. Бажан, Н. М. Паранько, Н. Г. Карнаух. – Дніпропетровськ : Журфонд, 2005. – С. 142–144.

9. Кошкин М. Л. Очерк деятельности кафедры общей гигиены Харьковского медицинского института / М. Л. Кошкин // Материалы к истории гигиены и санитарного дела в УССР. – К., 1959. – С. 197.

10. Вчені Харківського державного медичного університету // за ред. акад. А. Я. Циганенка. – Харків, 2003. – 470 с.

11. Історія Харківського державного медичного університету: 200 років / за ред. акад. А. Я. Циганенка. – Харків : Контраст, 2005. – 742 с.

12. Видатні вихованці Харківської вищої медичної школи : бібліографічний довідник / за ред. В. М. Лісового. – Харків : ХНМУ, 2010. – 208 с.

В.А. Коробчанский, М.П. Воронцов, В.В. Минухин

КАФЕДРА ГИГИЕНЫ ТА ЕКОЛОГИИ № 1 ХАРЬКОВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА, ЕЕ РОЛЬ В РАЗВИТИИ НАУЧНОЙ И ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ШКОЛЫ УКРАИНЫ (К 140-ЛЕТИЮ СО ДНЯ ОСНОВАНИЯ)

Деятельность кафедры гигиены и экологии № 1 Харьковского национального медицинского университета в исторической последовательности охарактеризована в данной статье. Показана ее роль в развитии научной и педагогической школы Украины в связи с 140-летием со дня образования.

Ключевые слова: *медицинский университет, кафедра гигиены и экологии, учебный процесс, заведующий кафедрой*

V.O. Korobchansky, M.P. Vorontsov, V.V. Minuhin

DEPARTMENT OF HEALTH AND ENVIRONMENT № 1 KHARKIV NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY, ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC AND TEACHING SCHOOL OF UKRAINE (TO THE 140TH ANNIVERSARY OF THE FOUNDATION)

The activity of the Department of Hygiene and Ecology № 1 in Kharkiv National Medical University is described in this article in historical sequence. Its role in the development of scientific and pedagogical schools in Ukraine is illustrated in connection with the 140th anniversary of her founding.

Key words: *Medical University, Department of Hygiene and Ecology, the learning process, the head of department.*